

Музично - творче виховання школярів як психолого- педагогічна проблема.

Постановка проблеми. Сьогодні головна мета сучасної музичної педагогіки – формування музичної культури школярів як невід’ємної частини духовної культури особистості. Музична культура складається з морально - естетичних почуттів та переконань, знань, умінь та навичок, без яких є неможливим засвоєння творів музичного мистецтва (сприйняття, виконання), розвиток творчих здібностей, які визначаються завдяки музичній діяльності.

Формування музичної культури учнів засобами мистецтва, зокрема, на уроках музичного мистецтва, було і залишається однією з актуальних проблем естетичного виховання.

Аналіз стану дослідження проблеми засвідчує різноманітність і неузгодженість підходів до визначення сутності музично-творчого виховання школяра. Так, лише протягом останніх десятиріч зміст цієї категорії складали: система музичних знань, умінь і навичок; емоційне, свідоме та дієво-практичне ставлення до музики; музичний досвід, музична грамотність і музично-творчий розвиток; музичні розвиненість і освіченість тощо.

Проблеми формування музичної культури дітей у системі загальної музичної освіти зазвичай висвітлюються фрагментарно, торкаючись лише окремих складових музично-культурного феномену.

Аналіз попередніх досліджень. Вагомим пріоритетом сучасної освіти є проблема розкриття творчого потенціалу людини. Всебічний і гармонійний розвиток людини- це головна мета виховання.

Вітчизняними та зарубіжними психологами, серед яких можна назвати таких як Г.С. Костюка, З. І. Калмикову, В. А. Роменця, Я. А. Пономарьова, В. О. Моляко, В.М. Дружиніну, О. І. Кульчицьку, Т. М. Титаренко, В.В. Клименко вивчалось та продовжує цікавити питання розвитку творчої особистості. Вагомий внесок у розуміння творчої природи особистості зробили зарубіжні психологи. Серед них такі видатні вчені як З.Фрейд, К. Юнг, Є.Фромм, Т. Рібо, А. Маслоу, Д.Дьюї, Р. Стернберг, Дж. Гілфорд, Е.де Боно та ін.

У сучасних навчальних програмах з мистецької підготовки (колектив авторів під кер. О.Ростовського; автор О.Лобова), музичного мистецтва (кер. Б.Фільц) та мистецтва (кер. Л.Масол) простежується ідея формування музичної культури школяра: від прямої постановки такої мети – до опосередкованої спрямованості, щодо розвитку певних музично-культурних якостей дитини.

Заслужують на увагу розроблені концепції реформування мистецької освіти та музичного виховання в Україні (Т. Гризоголова, І. Зязюн, Л. Коваль, Г. Масол, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Семашко, Т. Танько, Г. Шевченко, В. Шульгіна, О. Щолокова та інші); питання історичного розвитку музично-естетичного виховання: еволюції форм і методів навчання музики (Л. Коваль, Л. Масол, О. Михайличенко, В. Орлов, О. Ростовський, Г. Падалка, О. Рудницька та інші); питання розвитку естетичної культури засобами мистецтва, розвитку художньої свідомості, естетичного почуття, формування художнього смаку (О. Буров, В. Медушевський. А. Мелік-Пашаєв, Н. Миропольська, Б. Неменський, Г. Шевченко, Б. Юсов та інші).

У розвитку теорії і практики музично-естетичного виховання значним внеском стали наукові праці В. Крутоуса, М. Киященко, М. Лейзерова, Б. Лихачова, В. Мартинова, В. Михальова, О. Олексюк, Р. Семашко, Л. Смирнової, Т. Танько, Г. Шевченко та інших.

Мета статті. Полягає в розкритті структури та змісту системи музично-естетичного виховання дітей, напрямів виховного компоненту музичної культури молодшого школяра, особистісного духовного збагачення дитини в процесі музичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Зі сферою музичної освіти пов'язана категорія музичної культури, що трактується як сукупність культурно-цивілізаційних надбань людства та інтегрована особистісна характеристика.

«Змістовий діапазон особистісної музичної культури пов'язувався з накопиченням музичних знань і розвитком здібностей, «балансував» між поняттями «музична грамотність» і «музична діяльність» (Д.Кабалевський), характеризувався мірою засвоєння учнем цінності музичного мистецтва (Е.Абдуллін) тощо. Серед складових музичної культури найчастіше згадуються окремі елементи мотиваційного (музичні інтереси та потреби), когнітивного (знання), діяльнісного (уміння та навички), розвивального (музичні здібності та інші якості дитини) напрямів. Інколи структурні межі музичної культури розширюються до рівнів творчої, естетичної, емоційної, комунікативної, моральної, духовної сфер» – зазначає дослідник О. В. Лобова [2, с. 211]

Музична культура школяра розглядається як: органічна та необхідна частина художньої та – ширше – духовної культури особистості; мета загальної музичної освіти, яка стосується не тільки обраних школярів, а кожної дитини незалежно від рівня її музичної обдарованості; складне інтегративне особистісне утворення, що виникає як поєднання музичних освіченості-розвиненості-вихованості та є необхідною складовою різнобічного розвитку та гармонійного виховання дитини.

Значні виховні можливості музики реалізуються в навчальному процесі за умови, коли вчитель зацікавлює дітей, активізує емоційну чутливість і образне мислення при сприйманні музики під час слухання, чи її виконання.

На сучасному етапі проблема формування культури постає визначальним завданням загальноосвітньої школи. Згідно з сучасними підходами природно зростає проблема в розвивальній, культуро - творчій освіті, вихованні особистості засобами мистецтва.

Реалізація таких завдань забезпечуватиме єдність музичного навчання, виховання та розвиток школярів в умовах загальноосвітньої школи.

Музичне виховання - як важлива складова естетичного виховання відіграє особливу роль у всебічному розвитку особистості дитини. Ця роль визначається специфікою музики як виду мистецтва, з одного боку, та специфікою дитячого віку - з іншого.

Сучасна музична педагогіка успадкувала та творчо розвинула на новій соціально-естетичній основі реалістичні традиції української музичної культури, притаманний їй високий рівень вимог.

Вагомим пріоритетом сучасної освіти є проблема розкриття творчого потенціалу людини. Всебічний і гармонійний розвиток людини- це головна мета виховання.

Вітчизняних та західних психологів, серед яких можна назвати таких як Г.С. Костюка, З. І. Калмикову, В. А. Роменця, Я. А. Пономарьова, В. О. Моляко, В.М. Дружиніна, О. І. Кульчицьку, Т. М. Титаренко, В.В. Клименко вивчалось та продовжує цікавити питання розвитку творчої особистості. Вагомий внесок у розуміння творчої природи особистості зробили західні психологи. такі видатні вчені як З.Фрейд, К. Юнг, С.Фромм, Т. Рібо, А. Маслоу, Д.Дьюї, Р. Стернберг, Дж. Гілфорд, Е.де Боно та ін.

Серед важливих ознак, що стосуються творчої особистості, психологи виділяють: незалежне мислення; свіжість та цілісність сприйняття; інтуїція. Що стосується особистісного аспекту, то виділяють такі ознаки: оригінальність, ініціативність, безпосередність, чесність, працездатність, ентузіазм, висока самооцінка.

Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення.

Для творчої діяльності характерним є наявність певного задуму, а саме: змінити методи, прийоми у тій чи іншій галузі, створити нове знаряддя, сконструювати нову машину, здійснити певний науковий експеримент, написати художній твір, створити музичну п'єсу, намалювати картину тощо.

Для здійснення творчого задуму потрібна попередня підготовча робота, яка полягає в обміркуванні його змісту, з'ясуванні деталей, шляхів реалізації та збиранні потрібних матеріалів. Підготовчий період може бути довготривалим.

Одним із найважливіших моментів, який потрібно враховувати при організації навчання, спрямованого на розвиток творчих здібностей школярів, є проблема створення креативного навчально-розвиваючого середовища. Воно характеризується, насамперед, сприятливим психологічним кліматом спілкування вчителів і учнів, який забезпечує атмосферу взаємної пошани, дружельності, делікатності, створює комфорт і умови для творчої роботи, розкриває потенційні можливості кожної особистості. До засобів впливу на психологічний клімат належать: демонстрація доброзичливості педагога до своїх вихованців, знаки уваги, інтер'єр класної кімнати, різноманітні форми роботи, зокрема й нестандартні, як на уроках, так і в позаурочний час, мовні, мімічні, мнемонічні засоби тощо.

У сучасній психології та педагогіці проблема творчих здібностей займає важливе місце, як проблема розвитку особистості (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, Я. А. Пономарьов, С. Л. Рубінштейн, В. Н. Дунчев, В. Н. Козленко, Л. Б. Єрмолаєва - Томіна, О. В. Морозов, Д. Б. Богоявленська, Р. Арнхейм, Дж. Гілфорд, Е. П. Торренс, Д. Тейлор, Дж. Рензулі, С. Мідник, Дж. Фельдхьюзен, Р. Стернберг, Г. Айзенк, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). Творчі здібності розглядаються як творчий продукт (Р. Арнхейм, Д. Тейлор, Р. Стернберг), як окрема здібність (Дж. Гілфорд, Г. Айзенк, Д. Б. Богоявленська, Е. П. Торренс), як особистісна риса (А. Маслоу, В. М. Дружинін), як творчий процес (Д. Фельдман).

Науковці, які створили теорію розвиваючого навчання виділяють наступні умови, які сприяють створенню на уроці творчої атмосфери: вчитель повинен навчитись демонструвати дітям живе мислення. Він повинен виступати не як носій деякої готової інформації, а як людина, яка знає, яким чином виникають знання; знання на уроках не повинні бути лише репродуктивними, вони формулюються шляхом колективних роздумів на основі наявних знань і фактів із минулого досвіду дітей; основною метою уроку є не пошук і розв'язання певної кількості навчальних завдань, а створення таких педагогічних ситуацій, під час розв'язання яких у дітей повинна виникнути ідея, постійно працює дитяча інтуїція, здогадка, творча уява тощо.

Як елемент естетичного виховання, музичне виховання передбачає цілеспрямований і систематичний розвиток музичних здібностей дітей, формування емоційної чутливості, здатності розуміти і глибоко переживати художні образи мистецтва.

Музичне виховання спрямовано на формування загальної музичної культури особистості. Його найважливіша мета полягає в підвищенні мистецького розвитку дітей різного віку, у вихованні молодого покоління в руслі національно-культурного розвитку України. Музичне виховання здійснюється на засадах гуманізму, здобутках рідної та світової культури в дусі поваги до інших народів.

На думку науковця Олексюк: «Виховання визначають як соціально спрямований, регульований процес формування та розвитку особистості відповідно до суспільних ідеалів. Музичне виховання - це спеціально організований процес, що передбачає формування особистісних якостей учня та розвиток його здібностей засобами музичного мистецтва.» [4, с. 65]

Музичне виховання дітей є найважливішим процесом у побудові музичної культури суспільства, а також суттєвим елементом естетичного і загальнокультурного зростання людства. Саме в дитинстві закладаються ті форми сприйняття дійсності, ті риси характеру особистості, які в майбутньому стануть підґрунтям культури, зокрема музичної.

Ось, що зазначила О. В. Лобова про музичну вихованість, що є компонентом музичної культури учня: «...музична освіта покликана не лише навчати, а й формувати особистість, цілеспрямовано впливаючи на становлення її духовних рис через могутній виховний потенціал мистецтва. В умовах поглиблення кризи духовних цінностей суспільства уроки мистецтва мають розглядатися як джерело моральності, шлях до естетичного розуміння життя, засіб прилучення дитини до культурних надбань світу, розвитку її особистісної гармонії» [3, с. 206]

У сучасній педагогіці виховання розглядається багатозначно: як суспільне явище, діяльність, процес, цінність, система, вплив, взаємодія тощо. Зміст виховання розглядається фахівцями в єдності розумового, трудового, фізичного, морального, естетичного, правового, екологічного та інших напрямів (Ю. Бабанський, М. Болдирев, І. Мар'єнко, Г. Щукіна), а також цінності і якості особистості, що розвиваються та виявляються в її ставленні до природи, культури, праці, людей, суспільства, держави, власного «Я» (І.Бех, Б.Бігінас, О.Кононко, В.Петровський).

«Підтримуючи ідею нерозривного взаємозв'язку процесів навчання та виховання в становленні людини, О. Рудницька диференціювала ці категорії за змістом особистісних рис, що в них розвиваються. У процесі навчання, зазначає дослідниця, превалує розвиток розумових якостей (логічність і гнучкість мислення, пам'ять, допитливість, ерудиція та ін.), а у процесі виховання - якостей, пов'язаних зі сферою почуттів: трудових, моральних, естетичних, художніх, фізичних. Наголошується, що всі ці якості становлять елементи єдиного духовного світу людини» – зазначає О. В. Лобова [3, с. 237].

Для реалізації виховних функцій сучасної початкової школи уроки музичного мистецтва посідають особливе місце серед усіх навчальних предметів.

Вже багато поколінь педагогів традиційно ототожнюють музичну освіту з музичним або музично-естетичним вихованням. Це свідчить про невід'ємність виховної складової від процесу навчання музики. Під останнім у сучасній методиці маємо на увазі «процес духовно-естетичного збагачення особистості шляхом залучення до цінностей музичного мистецтва у соціокультурному просторі» [3, с. 238]

Вагомим свідченням ролі музики в становленні особистості є широкий діапазон виховних завдань, передбачених освітніми стандартами й програмами з музики та музичного мистецтва:

- залучення до музики як емоційного, морально-естетичного феномену, оволодіння культурою стосунків, закарбованою в творах мистецтва, що розкривають духовний досвід поколінь (О.Критська, Г.Сергеева);

- формування універсальних (духовних, моральних, громадянських, естетичних) якостей творчої особистості (О.Ростовський, Л.Хлебникова, Р.Марченко);

- формування гуманістичних ціннісних орієнтацій на засадах духовного, морально-естетичного, національного, громадянського, трудового, екологічного, фізичного виховання школярів засобами музичного, а також елементами літературного, живописного, хореографічного та інших мистецтв (О.Лобова);

- формування культури почуттів, збагачення емоційно-естетичного досвіду, розвиток універсальних якостей творчої особистості (Б.Фільц та ін.);

- виховування потреби в духовному самовдосконаленні (Л.Масол та ін.) тощо.

Існують напрями виховного компоненту музичної культури молодшого школяра, особистісного збагачення дитини в процесі музичної освіти [1, с. 13].

Перший – найбільш цілеспрямований і «вузький» за змістом – стосується, насамперед, власне музичної вихованості. Під цим мається на увазі виховання любові до музики й опанування дитиною культури (етики й естетики) спілкування з нею в різних видах урочної та позакласної музично-естетичної діяльності (слуханні, виконавстві, творенні музики, пізнавальній практиці в галузі музичного мистецтва), а також формування потреби в музичному самовдосконаленні.

Другий виховний напрям музичної освіти передбачає загальнокультурне виховання школярів і стосується більш широкої сфери безпосереднього чи опосередкованого формування досвіду спілкування з кращими зразками національної та загальнолюдської культури, різними видами мистецтва, виховання спроможності реалізовувати власну загальнокультурну або культурну компетентність у різних сферах життєдіяльності.

«Художньо-естетичне виховання школяра є завданням, що має пронизувати процес музичної освіти на всіх її етапах, починаючи з перших кроків дитини в світі звуків. Музика вчить бачити красу в звичайному та буденному, тонко відчувати та відкривати для себе життя в розмаїтті та різноманітності його проявів. Невипадково цей аспект знайшов досить ґрунтовне відображення в педагогічній спадщині та сучасних дослідженнях» – зазначає . В. Лобова [3, с. 238].

Е. Абдуллін, Д. Кабалецький, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова визнають дієвість морального виховання особистості засобами музики.

Висновки. Таким чином, естетичне виховання розглядається дослідниками як один із найважливіших напрямів виховної діяльності. У музично-естетичному вихованні неможливо відділити навчання і виховання. Естетичне і художнє виховання тісно взаємодіють, їх розподіл нехтує змістом естетичного і художнього і, таким чином, знижує й ефект навчання.

Список використаної літератури

1. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I-II рівнів акредитації у 2-х частинах. Частина 1./ Я. С. Кушка - Вінниця: НОВА КНИГА. 2007. - 216 с.
2. Лобова О.В. Музична вихованість як складова музичної культури молодшого школяра / О.В.Лобова // Матеріали наукової конференції за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка у 2010 р. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. – С. 211-212.
3. Лобова О.В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика / О. Лобова. - Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. - 516 с.
4. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. / О. М. Олексюк - К.: КНУКіМ, 2006. -188 с.
5. Вацьо М. В. Шляхи організації дитячого колективу в процесі музично-виховної діяльності в початкових класах /М. В. Вацьо // Наукові записки: Зб. Мат. звітної науково – практичної конференції викладачів та студентів.- Серія «Мистецтво». - Вінниця: ВДПУ, 2015.